

Gravür sanatı ve sanat eğitime katkıları üzerine bir değerlendirme

An evaluation on the art of engraving and its contribution to art education

Gülseren Budumlu İldeş

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü, Türkiye, e-mail: gildes@sakarya.edu.tr

Öz

Sanat, toplumlar arasında geçmişten günümüze, oldukça uzun bir süreç içerisinde var olmuş ve gelecekte de var olacak bir iletişim aracıdır. Sanatçılar, duygu ve düşüncelerini ifade etmek için içinde buldukları şartlar ve gereksinimlerin ışığında sanat üretiminde bulunmaktadır. Dolayısıyla yaşam döngüleri içerisinde sanata, güzele, estetiğe karşı bakış ve arayışlar da birbirinden farklılık göstermiştir. Münferit yetenek ve ilgi alanlarına sahip olmaları sebebiyle sanatçılar, üretim süreçlerinde farklı teknik ve malzeme seçimleri yapmışlardır. Farklı uygulamalar ve teknikleri içinde barındıran etkili bir sanatsal ifade aracı olarak gravür, kazıma resim sanatı (çukur baskı, tümsek baskı), ve gravürün sanat eğitime katkıları bu makalenin araştırma konusu olarak belirlenmiştir. Tüm farklılıklarıyla değerlendirildiğinde gravür, resim ve grafik sanatlarına yakın durmasına rağmen bağımsız bir görsel plastik sanattır. Gravür, sanat tarihinde bilinen pek çok usta sanatçının yaşam ve sanat serüveni içerisinde yer almıştır. Tarihi M.Ö. 1550 yıllarına kadar uzanan bir Mısır mührü, toplumun yaşam döngüsü içinde ortaya çıkmış bir gereksinim olarak insanlık tarihinde kazıma resim sanatının (tümsek baskı) nasıl var olduğunun bir göstergesidir.

Sanat tarihinde olduğu kadar, sanat eğitiminde de önemli bir yer ve değer taşıyan gravür sanatı, bu sanatın uygulayıcıları, uygulamaları, onların özgün baskı eserleri (çukur baskı, tümsek baskı) ve gravür dersleriyle öğrencilerin kendilerini geliştirmelerine büyük katkı sağlamaktadır. Sanat eğitiminde gravür dersleri, nokta, çizgi, leke, açık-koyu, ışık-gölge, renk, espas, perspektif gibi öğeler üzerine çalışma analizleri ve kompozisyon oluşturmanın yanı sıra farklı uygulamalar ile deneylere imkân vererek öğrencide resim sanatının temellerinin oluşmasına destek olmaktadır.

Anahtar kelimeler: Gravür, Çukur Baskı, Tümsek Baskı, Sanat, Sanat Eğitimi.

Citation/Atf: BUDUMLU İLDEŞ, G. (2023). Gravür sanatı ve sanat eğitime katkıları üzerine bir değerlendirme. *Journal of Arts*. 6(4): 271-281, DOI: [10.31566/arts.2183](https://doi.org/10.31566/arts.2183)

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Gülseren Budumlu İldeş
E-mail: gildes@sakarya.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

Art is a means of communication between societies from past to present, which has existed for ages and will exist in the future. Artists produce art in the light of the conditions and needs they experience in order to express their feelings and thoughts. Therefore, their views and pursuits towards art, beauty and aesthetics have also differed from each other within their life cycles. Due to their individual talents and interests, artists have chosen different techniques and materials in their production processes. As an effective means of artistic expression that includes different applications and techniques, engraving, the art of engraved painting (intaglio, relief printing), and the contributions of engraving to art education have been determined as the research subject of this article. When evaluated with all its differences, engraving is an independent visual plastic art although it stands close to painting and graphic arts. Engraving has taken place in the life and art adventure of many master artists known in the history of art. An Egyptian seal dating back to 1550 BC is an indication of how the art of engraving (relief printing) has existed in human history as a necessity that emerged in the life cycle of society.

The art of engraving, which has an important place and value in art education as well as in the history of art, contributes greatly to the students' self-improvement with the practitioners of this art, their applications, their original print works (intaglio, relief printing) and engraving lessons. In art education, engraving lessons support the formation of the foundations of the art of painting in students by enabling experiments with different applications as well as analysis and composition on elements such as point, line, stain, light-dark, light-shadow, color, space, perspective.

Keywords: Engraving, Intaglio Printing, Relief Printing, Art, Art Education.

1. GİRİŞ

Fransızca "Gravure" teriminden gelen gravür, metal kazıma, tahta ya da linol oyma yöntemiyle kalıp hazırlama ve bu kalıp aracılığıyla kağıt ve bunun gibi yüzeylere resim yapma sanatı anlamına gelmektedir. Güzel sanatların bir dalı olan baskı resim sanatı içerisinde yer alan gravür (çukur baskı, tümsek veya yüksek baskı) geçmişten günümüze kadar sanatçıların ifade aracı olmuşlardır.

Gravür, çok sanatçının ilgi duyduğu ve imkânları çerçevesinde üretim yaptığı bir daldır. Tüm farklılıklarıyla değerlendirildiğinde resim ve grafik sanatlarıyla yakınlığına rağmen bağımsız bir görsel plastik sanattır. Kazı resim tekniklerinin tasnifini ise baskı için kullanılan kalıpların yüzeylere iz bırakan bölgelerin durumuna isim verilmektedir. Tümsek kazı resim (ağaç, muşamba, linol plakalar üzerine) , Çukur kazı resim (metal plakalar; çinko, bakır levhalar üzerine yapılan Aquatinta, mezotinta) şeklinde isimlendirilmektedir.

Baskı sanatları tarihsel dönemlere ve kültürlere göre çeşitlilik göstermekte, geçmişten günümüze tarihin kültürel belgeleri şeklinde arkeolojik kazılarla gün ışığına çıkmaktadır.

Gravür, uygulama ve teknik detaylar içermekte, kalıp hazırlamasından basım aşamasına kadar titizlik ve dikkat gerektirmektedir. Geçmişten günümüze sanatçılar tarafından uygulaması yapılan gravür tekniği, Kalıp hazırlama olsun, baskı alma olsun disiplinli çalışmayı öngörmektedir. Özellikle sanat eğitiminde uygulamasının yapıldığı gravür derslerinde ve temel sanat eğitimi alan sanat öğrencilerinin eğitimine olumlu katkı sağlamaktadır.

Gravür derslerinde; eskiz çizimlerinde sanat eğitimin temelini oluşturan; nokta, çizgi, leke, açık-koyu, ışık-gölge, renk, espas, perspektif gibi öğeler kullanılmaktadır. Gravürün eskiz aşamasında kompozisyon oluşturma pratiği kazandırılmaktadır. Ayrıca, gravür çalışması için eskiz yapımı aşaması, kalıp hazırlık aşamaları, baskı alma aşamaları disiplinli çalışma alışkanlığını edinme imkânını tanımaktadır. Temel sanat eğitimi derslerinde ise; çizgi ve nokta, ışık- gölge, açık koyu, espas, perspektif konu başlıkları ünlü sanatçıların gravür görselleri üzerinden anlatımlarla daha kalıcı etki ve farkındalık sağlanmaktadır.

Bu çalışmada nitel bir araştırma yöntemi olan doküman analizi kullanılmıştır. Gravür sanatı ve tarihi üzerine dökümanlar toplanmış, sanat

tarihinden ünlü sanatçı gravür çalışmalarından 10 yapıtla sınırlandırılmıştır. Gravür sanatı ve seçilen sanatçı işleri hakkında sanat kitapları, tarih kitapları, uluslararası ve ulusal sanat dergilerinden makaleler, sergi katalogları, yazılı ve internet kaynakları taranmış ve araştırma kapsamında ele alınmıştır. Gravür sanatının sanat tarihindeki yeri, çukur baskı, tümsek baskı (yüksek baskı), sanat eğitimi gibi konular üzerinde araştırma verileri değerlendirilerek makalenin çatısı oluşturulmuştur. Konu başlığına paralel seçilen sanat yapıtları gravür sanatı ve sanat eğitimine katkıları çerçevesinde analiz edilmiştir.

2-GRAVÜR SANATI

2.1.Tümsek Baskı (yüksek baskı)

Tümsek kazıma resimler (tümsek baskı veya yüksek baskı) bilinen en eski baskı teknikleridir. Yüksek baskı kalıplarının sadece yüksek bölgelerine verilen boyanın, kağıt ya da ince kumaş üzerine aktarılması yöntemini tanımlamak için kullanılan terimdir.

Gravür sanatının ne zaman başladığı konusu hakkında tarih kitaplarında farklı ve kesin olmayan tarihler verilmektedir. Yakın Doğu'da ve Mısır'da ağaç mühürlerin binlerce yıl önce kullanılmış olduğu söylenmektedir.

Ancak kağıt üzerine ilk baskıların Çin'de M.S.105 yılında kâğıdın bulunmasıyla başladığı bilinmektedir. Yazılı ve görsel kaynaklar ışığında tarihin ilk baskıları tümsek (yüksek baskı) şeklinde ve ıstampa-damga şeklinde tahta kalıplar üzerine oyularak yapılmış olduğu görülmektedir. Uzak-Doğuda yüksek baskı damga, ıstampa kalıplar bir tür tanıtım, yayma ve çoğaltma aracı olarak kullanılmıştır (Kıran, 2017: 56).

Baskı sanatları tarihsel dönemlere ve kültürlere göre çeşitlilik göstermekte, geçmişten günümüze tarihin kültürel belgeleri şeklinde arkeolojik kazılarıyla gün ışığına çıkmaktadır. Kıran'ın (2017) Baskının tarihini makalesinde yazmış olduğu tarihten de öncesine götüren bir Mısır mühürü bulunmuştur.

Resim 1. Mısır 18. Hanedanlığına ait mühür

Kaynak: <https://arkeonews.com/tokat-in-antik-comana-potica-kentinde-misirin-18-hanedanligina-ait-muhur-bulundu/>

2004 yılında Tokat'ın Gümenek köyünde bulunan antik Comana Potica kentinde Mısır'ın 18. Hanedanlığına ait bir mühür bulunmuştur. Tokat müzesine teslim edilen bok böceğinin üzerinde, bilim insanları M.Ö 1479-1429 yıllarında Mısır'ın 18. Hanedanlığı döneminde hüküm süren III. Thutmose'un adını bulmuştur (Url-1, 2021).

“Tahta baskı özellikle 7. ve 8. yüzyıllarda Çin'den Japonya'ya giden keşişler tarafından dinsel propaganda amacıyla sıklıkla kullanılmış ve yaygınlaştırılmıştır. Buna en iyi örnek; tarihin en eski resim etkisindeki ağaç baskı örneği olan; “Diamond Sutra Öğretisi”3 adlı kitaptır. Bu kitap, “ağaç baskı kalıplarla 868 yılında Budist rahipler tarafından yapılmış olup ve resim etkisindeki ilk basılı kitap olarak kabul edilmiştir (Kıran, 2017: 56).”

Batıda ise 14.yy. da dokumalara kullanılmıştır. 15.yy. baslarında kâğıdın bulunması ile baskı tekniğinin gelişimi hızlanmıştır. Önceleri yolculara dağıtmak için veya özel bir dini bütünlük amacıyla aziz figürlü ve dua metinli kitapçıklar basılmıştır. Tahta kalıbın baskıda çıkmaması gereken yerlerinin oyulması gerekmektedir. Oyulmuş tabaka dıştan bakıldığında bugün kullandığımız herhangi bir lastik mühür'e benzetilebilir. Tahta kalıpların üzerine matba mürekkebi (yağ ve kurumdan oluşan) sürülmüş ve kalıp kâğıdın üzerine konarak bastırılmıştır. Tahtadan yapılmış bu kalıplarla çok sayıda kâğıdın basımı yapılmıştır. Bu tekniğe “tahta baskı” (wood cut) denir. Belirli sayıda tahta kalıp, bir dizi imgenin basımı için kullanılarak, kitap oluşturacak biçimde ciltlenmiştir. İşte bu

yollarla basılmış kitaplara “tahta baskı” kitap (block book) denir. (Resim 2) Tahta kalıplarla oyun kâğıtları, karikatürler, resimler ve dinsel imgeler basılmıştır. Ancak Gutenberg’ in yaptığı büyük buluşla (matbaa) birlikte tahta kalıpların yerini bir çerçeve içerisinde bir araya getirilip bağlanabilen tek tek harfler kullanılmaya başlanmış ancak basılı metinleri resimlemek için tahta baskı kullanılmaya devam edilmiştir. 16.yy. son döneminde birçok kitap da tahta baskı resimleri kullanılmıştır (Gombrich,1986: 213).

Resim 2. Doğru İnsanın Cançekişmesi, 1470 Ulm’da resimlenen İyi Ölme sanatı, tahta baskı kitap

Kaynak: Gombrich, E.H.(1986) Sanatın Öyküsü. Çeviren: B. Cömert, İstanbul: Remzi Kitabevi, 213

Tümsek baskılara bir örnek olan Ağaç baskı tekniğinde enine ya da boyuna kesilmiş genellikle oyulması daha kolay olan yumuşak ağaç veya sert ağaçlardan blok hazırlanır. Yumuşak ağaçların tümü kullanırken eğitimde, bulunması daha kolay olduğu için kuru kavak, ıhlamur tercih edilir. Bunların yanında kiraz, armut, çınar gibi ağaçlarda kullanılabilir. Boyuna kesilmiş ağaçlarda lifler daha belirgindir. Çelik oyma uçları ile oyulur. Siyah çizgiler ve siyah olması planlanan alanlar yüksekte bırakılır. Daha sonra el merdanesi matbaa mürekkebi verilir. Yağ ve kurumdan oluşan matbaa mürekkebi her tarafa eşit dağıtır. Tahta bloğun üzerine kağıt kapatılıp

tahta kaşıkla preslenir. Desen bu şekilde kağıda geçirilir. İnce kâğıt kullanılırsa iyi sonuç elde edilir.

16. yy.’da Schongauer, Dürer, Holbein ve Cranach ağaç baskı tekniği ile kayda değer eserler üretmişlerdir. Dürer ağaç baskıda dönemin en yetkin ve en iyi örneklerini vermiştir.

19. yüzyıla kadar ağaç baskı sanatçınının bir eserinin kopyasını çoğaltmak, taklidini yapıp kullanım alanını genişletmek amaçlanırken, bu yüzyılın son çeyreğinde kendi başına sanatsal ifade aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Resim 3. Albrecht Dürer, Cennetten Kovulma, Ağaç baskı, 1510

Kaynak: Grabowski, B & Fick, B (1999) Baskı Resim Çevirenler: S. Eskier & A. Tunç, İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları, 75

Rönesans döneminde, oyma islerini yapan zanaatkarlar vardır. Dürer’in deseninin tam ve doğru kopyasını ağaç blok üzerine çizip, oymak uzun bir tecrübe ve kayda değer bir ustalık gerektirir. Bu nedenle de Dürer desenini direk ağaç blok üzerine kendisi çizmiş ve genelde armut ağacını tercih etmiştir. Böylece yanlış, hatalı transfer olasılığını önlemiştir. Çok sayıda ağaç baskılarını kendisi oymaz. Bunun için bu konuda uzmanlaşmış zanaatçılardan yararlanmıştır.

Resim 4. Utamaro- “ Japonya’nın Red Light’ı” (Japon tahta baskı)

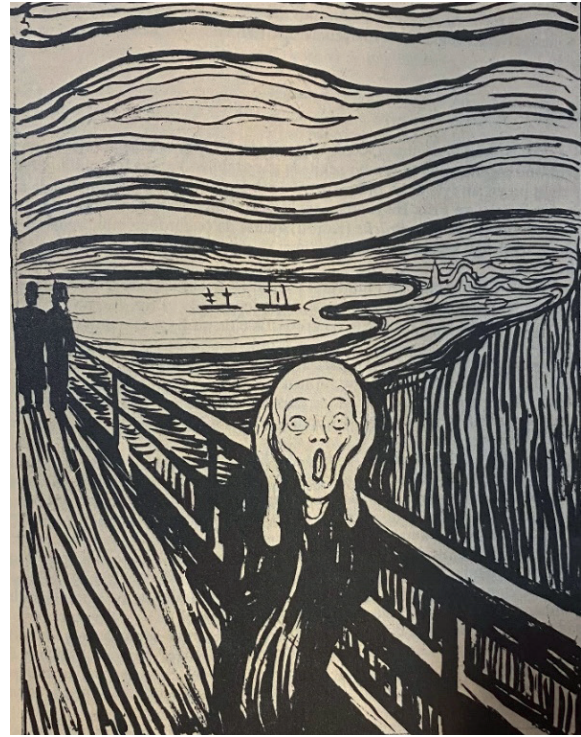
Kaynak: <https://eksiseyler.com/ozel-tekniklerin-kullanildigi-japon-resim-sanati-ukiyo-e-uzerinden-japonyanın-red-light-i>

Renkli ağaç baskılarının ilk örnekleri, elle renklendirilmiş bloklarla yapılmıştır veya baskı sonradan renklendirilmiştir. Avrupa’da en erken örneklerine 15.yy.’da rastlanmaya başlanmıştır en iyi ve Etkin renkli ağaç baskı örnekleri 19. yüzyıl Japon estamplarıdır. Su bazlı mürekkeplerle çok fazla renk bir arada kullanılmıştır. Japon sanatçı Utamaro çalışmalarında kadın portreleri üzerinde durmuştur kadın ten rengi yumuşaklığını vermek için değişik yöntemler denemiş her renk için bir kalıp hazırlamıştır. Modellerini genellikle sokaktan seçmiş kadınları idealize ederek uzun boylu zayıf dar omuzları yüzleri küçük olarak çizmiştir.

Edo dönemine ait Japon kültürü baz alınmış, ahşap baskı tekniği kullanılmıştır. Kitgawa Utamaro bu çalışmasında Edo dönemindeki hayat kadınlarını resmetmiştir. “Twelve hours of Yoshiwara”, Yoshiwara’nın 12 saati isimli eseri fahişelerin gününü 12 zaman dilimine bölerek Japon yaşam stilini anlatmaktadır. Yukarıda bu zaman diliminden birisi bulunmaktadır.

Ünlü sanatçıların da kullanmış olduğu tahta baskı bütün yararlılığına karşın imgelerin üretiminde yine de oldukça kaba bir araç olmuştur. Geç orta çağın bu yaygın baskılarında çizgileri basittir. Ucuz araçlardan yararlanırlar. Ancak çağın büyük sanatçıların çeşitli tutkularına tahta çok uygun elverişli bir malzeme değildir. Daha ayrıntılı çalışmalar için, gözlem yeteneklerini daha iyi göstermek, ince etkiler yaratmak için ağaç yerine bakır levhayı kullanmışlar çukur baskı tekniğine geçiş yapmışlardır.

Resim 5. “Çığlık”, Edward Munch, 1885

Kaynak: Richard, Lionel, çev: Beral Madra-Sinem Gürsoy- İlhan Usmanbaş, Ekspresyonizm Ansiklopedisi, Remzi Kitabevi, 1984

Ekspresyonistler Ağaç baskıyı ifadeciliğin en güçlü malzemesi olarak benimsemiş, üç boyutlu tasvir espas olmadan sadece tasvir edilecek konunun veya biçimin temel yapısı basite indirgenmiş, siyah beyaz gibi iki temel renk ile planları oluşturarak ortaya keskin açılar, geniş diyagonaller kullanarak heyecan ve gerilim yaratmışlardır.

Yumuşak ağaç kullanılarak yapılan ağaç baskılar daha lekese ve desen de alabildiğine sade ve basittir. 20. yüzyılda Ekspresyonistler genelde bu tip ağaçlar kullanmışlardır. Onların ağaç

baskı resimlerinde çizgiler, köseli çizgiler, köşeli ve sert oluşan desende kaba yalın ve ekspresiftir.

Munch, "Çılgılık" adlı resminin kompozisyonunun dengesini kullandığı yatay ve dalgalı çizgilerle diyagonal çizgilerle oluşturmuştur.

"Munch'ın hem duruluk hem de acılıkla yoğrulmuş olan bu içten gelen çılgılığı, kendini açığa vurması, sınırlılığı ve baskı altında tutulan ruhu, yüzyılın başında yol gösterici olmuştur (Richard, 1984: 29)."

"Munch'un Çılgılık isimli eseri resim sanatında figürün kullanılış amacının farklılaşımını bizlere göstermektedir. Figür ve çizgi dalgalanmaları genel formla bir birliktelik yaratmakta, formu çılgılığın ağırlığı altında bütünleştirmektedir (Richard, 1984: 29)."

Resim 6. Erich Heckel, Kendi Portresi, 1917

Kaynak: Richard, L. (1984), Çevirenler: Beral Madra-Sinem Gürsoy-İlhan Usmanbaş, Ekspresyonizm Ansiklopedisi, İstanbul: Remzi Kitabevi, 58

Die Brücke grubunun bir üyesi olan Erick Heckel "Salt içgüdüden doğan resmin kendisini biçim bulmaya götürmediğini anladı (Richard, 1984: 59)."

"Heckel daha fazla sınırlandırılmış bir ekspresyonistti. Onun ilk tabloları psikolojik derinlik ve krizin en güzel işaretini yansıtır (Arnason, 1986: 123)."

Sanatçı yalınlık ve yoğunlaşmış duyarlılığa varmak için özgün üslup arayışları sonucunda Heckel'in yoğunluğu katı, sert hatlı kendi portresinde görüldüğü gibidir. Sanatçı siyah ve beyazın dengesini kurmuş, hüznü ve yalın bir

tahta baskı çalışması yapmıştır.

2.2. Çukur Kazı Resim (Çukur Baskı)

Tümsek kazı resim uygulamasından farklı olarak, tahta ve linol plakalar kullanılmayıp, metal plakalar üzerine metal uçlar yardımıyla desen çizimleri yapılmaktadır. Çalışmanın desen çizimleri bazen sivri çelik uçlarla soğuk kazıma yöntemiyle, bazen de asit havuzunda çizgilerin kademeli olarak derinleştirilmesiyle metal kalıp üzerine hazırlanmaktadır. Plakada çukurlaşan çizgilere boya verildikten sonra gravür presinde kağıtla buluşması sonucu boyanın kağıda aktarılmasıyla baskı gerçekleşmektedir.

Bakır baskının dayandığı: (Cooper plate) ilkeler, tahta baskınınkinden çok farklı olmuştur. Tahta baskı tümsek baskı tekniğindedir. Oyulan yerler kâğıda beyaz olarak geçmektedir. Bakır baskı ise çukur kazı resim tekniğindedir. Bakırı oymada, kol kuvvetiyle bakırı oyan tığ kalem adında özel bir araç (çelik uç ve buren) kullanıyordu. Madenin üzerine bu yöntemle ayrılmış çizgi, kendi içine dökülen boyaya veya baskı mürekkebini tutacaktır. Geriye ise sadece yüzeyi temizlemek kalmaktadır. Bir de ilkel baskı makinasıyla, tığ kalemle oyulmuş satırların içindeki mürekkep bakır plak kâğıdın üstüne bastırıldığında kâğıda geçecek ve böylece baskı yapılmış olacaktır.

Resim 7. Shongauer, İsa'nın Doğuşu, Oyma Resim, Bakır üzerine soğuk kazı, 1475 dolayları

Kaynak: Gombrich, E. H.(1986) Sanatın Öyküsü. Çeviren: B. Cömert, İstanbul: Remzi kitabevi, 214

Bu şekilde yapılan bakır baskı tekniğine soğuk gravür denir. Çukur baskı tekniklerine bir örnek teşkil etmektedir. Bakır baskıda tığ kalemi kararlılıkla kullanmak, oyulan çizgilerin derinlik ve uzunluğunu iyi ayarlamak oldukça zor olmasına rağmen tahta baskıya oranla daha çok ayrıntı ve daha ince bir etki elde edilebilmektedir.

Tahta baskıda olduğu gibi bakır baskıda da ustalığını gösteren Dürer; en ufak ayrıntıya bile önem vermiştir. Bakır oymalarında kutsal öykülerdeki gerçekçilik ve inandırıcılık özellikleri çok iyidir. Sabırla dikkatle çizimlerini yapmıştır. Dürer için en küçük ayrıntı bile çok önemlidir.

Resim 8. Dürer, Adem ve Havva, 1504, Bakır

Kaynak: Gombrich, E. H. (1986) Sanatın Öyküsü. Çeviren: B. Cömert, İstanbul: Remzi kitabevi, 267

Sanatçı bu yapıtta pergel ve gönye yardımıyla elde ettiği ölçümler ve dengelerle figürlerini oluşturmuştur. Figürler, İtalyan ve klasik modellerin belirgin güzelliğine sahip değildir. Biçimlerde, davranışlarda, simetrik olan kompozisyonda yapmacıklık sezilmektedir. Resimde "fareyle kedinin bir arada barış içinde bulunduğu; geyiğin, ineğin, tavşanın, papağanın, yaklaşan insan adımından korkmadığı bu yeryüzü cennetinde kendimizi bırakırsak; bilgi ağacının boy attığı, yılanın

Havva'ya yazgının öngördüğü meyveyi uzattığı ormanın derinliklerine bakışlarımızı daldırırsak; pürtüklü ağaçlı ormanın yoğun gölgesine karşı belirginleşen tatlıca oyumlanmış vücutların açık seçik çizgilerini Dürer özenle belirtmiştir (Gombrich, 1986: 267)."

Dürer gibi dönemin ünlü ressamı olan Rembrandt da ünlü bir oyma sanatçısıdır. Rembrandt tığ kaleme göre daha hızlı ve rahat çalışmak için asitli oyma (Islak kazı) tekniğini uygulamıştır.

Asitli gravürün ilkesi çok basittir. Rembrandt levhanın yüzeyini zahmetle kazımak yerine, levhanın her iki yanını mumla örtmüştür. Balmumunun üstüne istediği deseni çizerek aside atmıştır. Asit (Nitrik Asit) iğne ile bakırı aşındırarak çizgileri derinleştirmiştir. Asitli oymayı: tığ iğne oymadan farkı yakından incelenince görülebilir. Tığ iğnenin çok zaman isteyen zahmetli oluşu, asitli gravürün özgür ve oynak iğnesi birbirinden çok farklıdır.

Resim 9. Rembrandt "İsa'nın Dinsel Öğütü" Asit oyma, 1652 dolayları

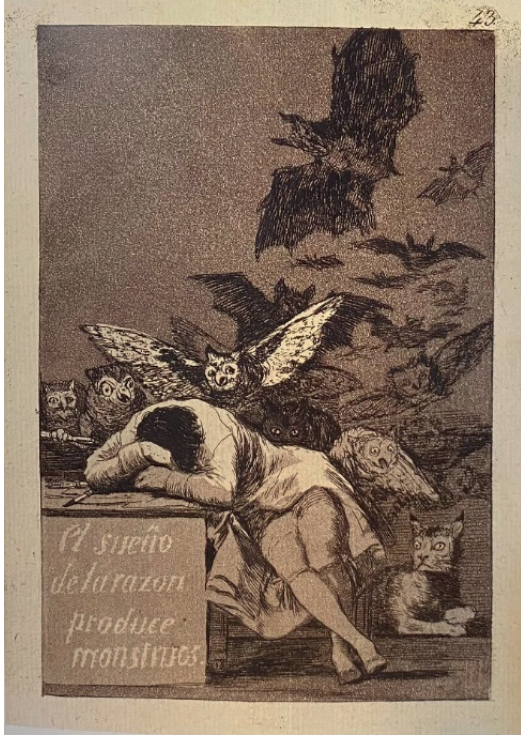

Kaynak: Gombrich, E. H. (1986) Sanatın Öyküsü. Çeviren: B. Cömert, İstanbul: Remzi kitabevi, 335

Bu resimde İsa dinsel öğüt veriyor. Yoksullar, zavallılar da çevresine toplanmış oturmuş, ayakta, birbirine sokulmuş, kimisi kendinden geçerek İsa'yı dinlemektedir. Rembrandt bu asitli gravüründe güzelliğe hiç aldırış etmeden, çirkinliğin önüne geçmeye çalışmış, figürleri resimlemiştir. Yere çökmüş, dalgın dalgın yukarı bakan ihtiyar figür çizilmiş en güzel figürlerinden biridir.

Rembrandt kalabalığı, rastlantısal görünen, ama aslında raslantı olmayan, siyah beyazın dengeli dağılımını sağlayan bir kompozisyon kurmuş ve asitle çöktürdüğü çizgilerini ustaca kullanmıştır.

Resim 10: Francisco de Goya "Aklın uykusu canavarlar yaratır" Aquatinta

Kaynak: Grabowski, B & Fick, B (1999) Baskı Resim Çevirenler: S. Atay Eskier & A. Ziya Tunç, İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları, 123

Goya, gravüründe kendini uyuyakalmış olarak çizmiştir. Akıl onu terk etmiş, uyanırken gördüğü rüyaları, imkânsız gibi görünen düşünceleri üretmiştir.

"Akıl tamamen kişiselleşmiş uyku hâli midir? Eğer faili ve varlığın öznesi ise bu sorunun yanıtı evettir. Bu resmi hareketli kılan şey aklın arkasında kalan karanlığın içinden izleyicinin üzerine gelen bir yığın korkunç yaratıklardır. Caprichos serisinde sıklıkla görülen yarasarlar ve baykuşlar her yanı tehdit ederken, bir vaşak sakın ama geniş gözlü ve uyanık olarak bekler (Soyşekerçi, 2018: 1342)."

Goya çizgisel desenin tersine metal üzerinde tonal bir indirme yapmıştır. Aquatinta tekniğini uygulamıştır. Metal plaka üzerine toz reçine dökerek ısıtılma ve aşamalı bir şekilde asit havuzuna atılma suretiyle yapılan bu gravür

teknikinde Goya oldukça usta ve başarılı olmuştur.

2.3. Sanat Eğitiminde Gravür Sanatı Uygulamalarının Katkıları

"Sanat dersi ya da temel sanat eğitimi dersi, çok yönlü ve karmaşık bir süreç olarak anlaşılmalıdır. Bu süreç içinde, görsel, yoğrumsal alandaki uygulamalı çalışmalarla aynı alana ilişkin kuramsal bilgiler ve sanat bilimine dayalı bilgiler, belli bir amaca yönelik olarak, belli bir dizge ve örgütlenme içinde yer alır; yeti ve beceriler görerek, yoğurarak, çizerek, inşa edip kurarak nesnelere ve gerçeklikle bağlantı kurularak, bu konulardaki davranışlar ve bilinçlenme yönlendirilir (San, 2003: 25)."

Sanat eğitimi zorlu ve dolu geçmesi gereken bir süreçtir. San'ın (2003) bahsettiği üzere yeti ve beceriler görerek, çizerek, gerçeklikle, nesnelere bağlantı kurularak, davranış ve bilinçlenme gerçekleşebilir.

Eski ve yeni sanat ürünlerinin değerlendirilmesi, sanat akımlarının, önemli sanatçıların ve yapıtlarının anlatılması gibi bilgiler sanat eğitimi iyi yönde etkilemekte ve desteklemektedir.

İşte bu noktada sanat eğitimi gören öğrencilere gravür sanatını ve sanatçıları, yapıtlarını tanıtmak, ödevler vererek araştırmalara yönlendirmek, kopya çalışmaları yaptırmak olumlu katkılar ve kazanımlar sağlamaktadır.

"Yaşama, tanıma ve değerlendirme bu karmaşık etkinlik sürecinin ağırlıklı bileşenleridir. Değerlendirmenin içinde usavurma, yargılama ve denetleme ve en önemlisi özeleştirme yer alır." Öğrenme süreçlerinin en iyi biçimde düzenlenip örgütlendiği ve yönlendirilebildiği bu yaratıcı süreçler sonunda katılanlar yaşadıklarının ve denediklerinin birer yaratıcı anlatıma kavuştuğunun kendini ifade, kendini gerçekleştirdiğini görürler." (San, 2003: 25)

Sanat eğitimi içerisinde üniversitelerde özgün baskı atölyelerinde Gravür dersleri verilmektedir. Gravür çalışmaları; yüksek ya da çukur baskı tekniğinde yapılmaktadır. Sanat tarihinin çok ünlü sanatçıların eserler ürettiği Gravür sanatını tanımak, iş üretebilmek duygu

ve yetisini kazanmak yine olumlu bir katkı olarak eğitime yansımaktadır.

Gravür derslerinde eskiz çizimlerinde de sanat eğitiminin temelini oluşturan; nokta, çizgi, açık-koyu, ışık-gölge, espas, perspektif gibi öğeler kullanılmaktadır. Eskiz aşamasında kompozisyon oluşturma pratiği kazandırılmaktadır.

“Baskı resim, bir sanatçının bizzat kendisi tarafından veya kendi kontrolü altında kalıpları hazırlanıp limitli basılan, numaralandırılan ve imzalanan özgün bir sanat disiplini (Kıran, H., 2017: 54).”

Öğrenciler, gravür çalışması için kalıp hazırlık aşamaları, baskı alma aşamaları, limitli baskı alma, numaralandırma gibi aşamalı bir ders içerisinde disiplinli çalışma alışkanlığını edinme imkanını bulmaktadırlar. Şüphesiz, tekniğin gerektirdiği disiplin başarının da anahtarı olacaktır.

3. SONUÇ

Gravür sanatı geçmişten geleceğe oldukça uzun süreç içerisinde sanatsal ifade aracı olarak pek çok sanatçının sanat serüveni içerisinde yer almıştır. Gravür sanatında tümsek baskı ya da çukur baskı olarak adlandırılan teknikler, kullanılan kalıpların yüzeylere iz bırakan bölgelerinin durumuna göre adlandırılmıştır. Boya çukur yüzeye veriliyorsa çukur baskı, boya yüksek yüzeye ya da tümsek yüzeye veriliyorsa yüksek baskı ya da tümsek baskı olarak adlandırılmıştır. Baskı teknikleri tarihsel dönemlere ve imkanlara kültürlere göre çeşitlilik göstermiş ve tarihin kültürel belgeleri olarak karşımıza çıkmıştır.

Tümsek baskı (yüksek baskı) en eski bilinen baskı tekniği olmakla beraber, tam olarak şu zamanda kullanılmıştır demek zordur. Kağıt üzerine ilk baskıların Çin’de M.S.105 yılında kağıdın bulunmasıyla başladığı üzerine kaynaklar bulunmuştur. Yine yazılı ve görsel kaynaklara dayalı olarak tarihin ilk baskıları tümsek baskı olarak ıstampa-damga şeklinde tahta kalıplar üzerine oyularak yapılmıştır.

Ancak 2004 yılında arkeolojik bir Kazıda Tokat’ın Gümenek köyünde bulunan antik Comana

Potica Kenti’nde, Mısır’ın 18.Hanedanlığına ait bir mühür bulunmuştur. Mühürün üzerinde M. Ö 1479-1429 yıllarında Mısır’ın 18. Hanedanlığı döneminde hüküm süren III. Thutmose’un adı yazılıdır. Mısır hanedanlığına ait olan bu mühürle birlikte günümüze kadar bilinen ilk tümsek baskı kalıbının M.Ö. 1479-1429 yılları arasında kullanılmış olduğu görülmektedir.

Tahta baskı tekniği 7.ve 8.yy. Çin’den Japonya’ya giden keşişler tarafından dinsel propağanda amacıyla kullanılmıştır. Tahta baskı kalıplarıyla yapılmış ilk kitap, Diamond Sutra Öğretisi 3 olarak adlandırılmış, 868 yılında Budist rahipler tarafından yapılmıştır. Resim etkisindeki ilk basılı kitap olarak kabul edilmiştir. Batıda ise 14.yy’ da tahta baskı kalıpları dokumalarda kullanılmıştır. Gutenberg’in yaptığı büyük buluş olan matbaayla birlikte basılı metinleri resimlemek için 16.yy son döneminde tahta baskı resimler yapılmıştır. Schongauer, Dürer ve Holbein gibi sanatçılar ise tahta baskının ustaları olmuştur.

Çukur baskıda asitli oyma (ıslak kazı) tekniği tığ kalemle oymaya göre daha hızlı ve rahat çalışma için tercih edilmiştir. Rembrandt, Goya bu tekniğin öncüleri olmuşlardır. Rembrandt ile başlayan çizgisel ıslak kazı (asitli oyma) yöntemi metal üzerine gravür tekniğinin uygulamasını kolaylaştırmıştır. Goya’nın aquatinta tekniğini kullanmasıyla da asitle tonal indirme gerçekleşmiştir. Islak kazı tekniğinde, çizgi ve tonal değerlerin birlikte kullanılmasıyla resmin ifade gücü daha da artırmıştır.

19. yüzyıla kadar gravür, sanatçıların eserlerini kopyalamak, çoğaltmak, kullanım alanını genişletmek amacıyla kullanılmıştır. 19. yy Japon Estampları, Kitgawa Utamaro ve 20.yy’da Ekspresyonistler; Munch, Erich Hechel gibi sanatçılar tahta baskı alanında çok başarılı çalışmalar yapmışlar, baskı tekniğini sanatsal ifade aracına dönüştürmüşlerdir.

Geçmişten günümüze var olan gravür sanatını, sanatçıların, eserlerini tanıtmak, gravür tekniğini sanatçı adaylarına öğretmek deneyimlemek, sanat eğitimine ve sanata büyük katkı sağlamaktadır. Sanatçı adaylarının gravür deneyimleri, onların gözlem, algılama,

araştırma, çağrışım, bellek, düşünme, buluş, bilgi, değerlendirme, imgelem, tüm duygusal ve düşünsel süreçler çerçevesinde gelişimini sağlamaktadır. Gravür uygulamaları ve gravür sanatının iş disiplini deneyimleyen öğrenciler, resim yeteneklerini iş disiplini içerisinde geliştirme imkanını elde etmektedirler. Gravür disiplini içinde; baskılarını alırken bizzat başında olmak, kendisinin belirlediği sayıda baskı almak, o sayıdan fazla basmamak, her baskısını numaralandırıp imzalamak gibi kurallar mevcuttur. Tüm bu detaylara sahip olan, sanatsal ifade aracı olarak gravür sanatını tanımak ve uygulamalar yapmak, gravür sanatını, sanatçıların öğrenmek sanatçı adaylarının sanat eğitimine olumlu etkilemektedir. Şüphesiz sanat eğitimindeki bu olumlu etkiler de gravür sanatının gelecekte de var olmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ARNASON, H.H. (1986) *History of Modern Art Painting Sculpture Architecture, Expresyonizm in Germany*, New York:Harry N.Abrams

GOMBRICH, E. H. (1986) *Sanatın Öyküsü*. Çeviren: B.Cömert, İstanbul: Remzi kitabevi

GRABOWSKI, B & FICK, B (1999) *Baskı Resim* Çevirenler: S.Atay Eskier & A. Ziya Tunç, İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları,

KIRAN, H. (2017). Çağdaş Baskı resim sanatına genel bir bakış. *Anadolu üniversitesi Sanat ve tasarım Dergisi*, 10,56

RICHARD, L. (1984), Çevirenler: Beral Madra-Sinem Gürsoy-İlhan Usmanbaş, *Ekspresyonizm Ansiklopedisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi

SAN, İ. (2003).Sanat Eğitimi Kuramları. İstanbul: Ütopya yayınevi, İkinci.Baskı

SOYŞEKERCİ, S. (2018). Goya'nın rüyası: Aklın Uykusu canavarlar üretir. *İdil Dergisi*, (7),1342

URL-1

"Tokat'ın Antik Comana Potica Kentinde Mısır'ın 18.Hanedanlığına ait mühür bulundu"Arkeonews, (2021)

<https://arkeonews.com/tokatin-antik-comana-potica-kentinde-misirin-18-hanedanligina-ait-muhur-bulundu/>

URL-2

" Özel tekniklerin kullanıldığı Japon Resim Sanatı Ukiyo-e Üzerinden Japonya'nın Red Light'ı" (23 Ocak 2018)(1 Eylül 2023)

<https://eksiseyler.com/ozel-tekniklerin-kullanildigi-japon-resim-sanati-ukiyo-e-uzerinden-japonyanin-red-light-i>

Görsel Kaynaklar

Resim 1: Mısır 18.Hanedanlığına ait mühür

<https://arkeonews.com/tokatin-antik-comana-potica-kentinde-misirin-18-hanedanligina-ait-muhur-bulundu/>

Resim 2: Doğru İnsanın Cançekişmesi, 1470 Ulm'da resimlenen İyi Ölme sanatı, tahta baskı kitap

Kaynak: Gombrich, E.H.(1986) *Sanatın Öyküsü*. Çeviren: B. Cömert, İstanbul: Remzi kitabevi, 213

Resim 3: Albrecht Dürer, Cennetten Kovulma, Ağaç baskı, 1510

Kaynak: Grabowski, B & Fick, B (1999) *Baskı Resim* Çevirenler: S. Eskier & A. Tunç, İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları, 75

Resim 4: Utamaro- " Japonya'nın Red Light'ı" (Japon tahta baskı)

Kaynak:<https://eksiseyler.com/ozel-tekniklerin-kullanildigi-japon-resim-sanati-ukiyo-e-uzerinden-japonyanin-red-light-i>

Resim 5: "Çılgılık", Edward Munch, 1885

Kaynak: Richard, Lionel,çev:Beral Madra Sinem Gürsoy - İlhan Usmanbaş, *Ekspresyonizm Ansiklopedisi*, Remzi Kitabevi, 1984

Resim 6: Erich Heckel, Kendi Portresi, 1917

Kaynak: Richard, L. (1984), Çevirenler: Beral Madra-Sinem Gürsoy-İlhan Usmanbaş, *Ekspresyonizm Ansiklopedisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 58

Resim 7: Shongauer, İsa'nın Doğuşu, Oyma Resim, Bakır üzerine soğuk kazı, 1475 dolayları

Kaynak: Gombrich, E. H.(1986) *Sanatın Öyküsü*. Çeviren: B. Cömert, İstanbul: Remzi kitabevi, 214

Resim 8: Dürer, Adem ve Havva, 1504, Bakır oyma resim

Kaynak: Gombrich, E. H. (1986) *Sanatın Öyküsü*. Çeviren: B. Cömert, İstanbul: Remzi kitabevi, 267

Resim 9: Rembrandt “İsa’nın Dinsel Öğüdü” Asit oyma, 1652 dolayları

Kaynak: Gombrich, E. H. (1986) Sanatın Öyküsü.
Çeviren: B. Cömert, İstanbul: Remzi kitabevi, 335

Resim 10: Francisco de Goya “Aklın uykusu canavarlar yaratır” Aquatint

Kaynak: Grabowski, B & Fick, B (1999) Baskı Resim
Çevirenler: S. Atay Eskier & A. Ziya Tunç, İzmir:
Karakalem Kitabevi Yayınları, 123